

УДК 947.7+929

Деревінський В.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ В. ЧОРНОВОЛА У 1990-Х РОКАХ

Досліджено діяльність В. Чорновола на посаді голови Львівської обласної ради та в українському парламенті у 1990–1999 рр. Проаналізовано його ідеї та заходи, спрямовані на розбудову економічних основ місцевого самоврядування і національної державності.

Ключові слова: В. Чорновіл, економіка, депутат, область, рада, реформи.

У 1990-х роках розпочався новий етап громадсько-політичної діяльності В. Чорновола. В ході національно-визвольної революції кінця 1980-х – початку 1990-х рр. він отримав можливість брати участь у перших напівдемократичних виборах до Верховної Ради УРСР та Львівської обласної ради. За підсумками виборчої кампанії став як депутатом парламенту, так і місцевого органу самоврядування, а невдовзі – головою облради. Таким чином, отримав можливість перейти до практичного втілення своїх ідей та планів щодо розбудови національної державності і місцевого самоврядування. Зокрема, розпочти роботу щодо реалізації задекларованих соціально-економічних заходів.

Економічним аспектам розбудови національної державності та місцевого самоврядування В. Чорновіл надавав важливого значення у своїх теоретичних розробленнях та практичній діяльності. Проте вони залишаються поза межами наукового осмислення в сучасній українській історіографії. Зважаючи на те, що донедавна малодослідженими були фактично всі грані біографії цього українського громадсько-політичного та державного діяча, така ситуація з вивченням економічних ідей і заходів В. Чорновола є закономірним. На сьогодні дослідження життя і діяльності політика перебуває на початковій стадії, тому є лише поодинокі наукові статті про окремі аспекти його діяльності, якщо не враховувати книги автора цієї статті.

Зважаючи на відсутність наукових студій, присвячених означеній проблематиці, у статті зроблено спробу розглянути економічні аспекти теоретичних узагальнень і практичних заходів В. Чорновола у 1990-х рр. Важливість дослідження цієї теми полягає в тому, що він був одним із тих, хто очолював процес розгортання економічних реформ на рівні місцевого самоврядування та як депутат українського парламенту працював щодо законодавчого забезпечення і впровадження економічних реформ на національному рівні.

У тезах передвиборчої програми, з якою В. Чорновіл ішов на вибори до Верховної Ради та облради у 1990 р., він зазначав, що лише здобуття повної державної незалежності України є єдиним надійним порятунком від економіч-

ної, екологічної, духовної катастрофи для всього населення України, без огляду на національність [1]. З обранням депутатом Верховної Ради України політик мав намір домагатися ухвалення серед низки першочергових законопроектів, зокрема про державний суверенітет України, про державний устрій України, про громадянство України, про статус української мови як єдиної державної в межах України, і про економічну самостійність, про власність, про землю і землекористування тощо.

Крім того, В. Чорновіл приділяв важливу увагу посиленню економічного самоврядування областей. Для того, щоб нормалізувати економічне становище в Україні, він вважав необхідним надання рівноправності усім формам власності; підприємства мали отримати свободу у виборі партнерів та форм і методів діяльності. Також потрібно було реорганізувати систему оптового ціноутворення на основі міжнародного індексу цін, ввести національну грошову одиницю, організувати систему жорстких заходів для захисту національного споживчого ринку, створити режим найбільшого сприяння для підприємств високої технологічної культури тощо. Радикальна аграрна реформа за проектом політика передбачала передачу землі в довічну власність селянам, перетворення колгоспів у сільськогосподарські кооперативи та поступове виділення фермерських господарств.

Після того, як В. Чорновіл став головою Львівської обласної ради, в області розпочався процес радикальних реформ у різних сферах. Цьому сприяло здобуття опозицією більшості в облраді. У першому ухваленому обласною радою документі – Відозві першої сесії демократичного скликання Львівської обласної ради до народу проголошувалося, що «віднині Львівщина реально стає на шлях революційних змін, стає місцем вироблення механізмів і принципів здійснення одвічної мрії нашого народу про незалежну, демократичну Українську державу» [4].

У сфері економіки в області було проголошено режим усебічного й скоординованого переходу на ринкові відносини шляхом створення регіональних ринків житла, товарів, фінансів, цінних паперів і праці, передачі майна в колективну, насамперед акціонерну, і приватну власність, раціональне використання всього потенціалу території зі забезпеченням соціального захисту населення, збільшення розміру присадибних ділянок усім мешканцям сіл області тощо [6, 52]. Насамперед ухвалили рішення провести інвентаризацію стану народногосподарського комплексу області, оцінити існуючу регіональну фінансово-бюджетну і кредитно-банківську системи, визначити рівень дефіцитності фінансових ресурсів, а також оцінити продукцію, що її виробляли в області, за світовими цінами [12].

З другої сесії Львівської облради розпочалася підготовка соціально-економічних концепцій розвитку народногосподарського комплексу області. Було ухвалено Концепцію формування елементів ринкової економіки у Львівській області, Постанову про роздержавлення власності й упровадження нових форм власності в торгівлі, громадському харчуванні та побутовому обслугову-

ванні на території області, Ухвалу про основні засади житлової реформи у Львівській області тощо [7, 14].

Позитивна динаміка реформ в області гальмувалася низкою об'єктивних причин. До внутрішніх слід віднести помилки через брак досвіду, відсутність усієї повноти влади, падіння виконавчої дисципліни, проблеми з добором кадрів, недостатній контроль за реалізацією рішень з боку облвиконкому тощо. Негативними зовнішніми чинниками були тиск партноменклатури, відсутність необхідної для реформ правової бази, прогресуюча економічна криза в країні. Втілити заплановані економічні реформи у повному обсязі було неможливо ще й тому, що, як зазначали В. Чорновіл та керівник Івано-Франківської облради М. Яковина, подібні масштабні реформи мали відбуватися на рівні республіки, до складу якої інтегрована кожна окрема область, що не є самодостатньою та ізольованою від інших регіонів республіки. Відповідно В. Чорновіл неодноразово заявляв, що політичну програму реформ обласною радою успішно виконано, а з реалізацією економічних реформ виникли ускладнення.

Тим не менше, політик зазначав, що в області вдалося закласти добротний фундамент під економічні реформи і як тільки керівництво республіки візьме курс на радикальні соціально-економічні реформи, то Львівщина інтенсивно рухатиметься попереду інших регіонів країни в процесі перетворень [1]. На фоні показників розвитку інших областей Львівщина займала пристойну позицію. Так, у довідці, підготовленій на основі вивчення стану справ у Львівській області працівниками апарату Верховної Ради Т. Гапончуком та І. Прозоровським від 18 квітня 1991 р., зазначено, що діяльність Львівської обласної ради, порівняно з іншими регіональними суб'єктами, добре виглядає; вона випереджала в економічних реформах, брала власність під свій контроль тоді, коли інші облради чекали відповідних постанов уряду тощо [15, 101]. Тоді ж, на початку 1991 р., відвідавши Львівську область, перший заступник голови Верховної Ради республіки І. Плющ, а згодом і очільник парламенту Л. Кравчук зазначили, що звинувачення західних областей у спаді економіки безпідставні, адже в цьому аспекті справи у них були не гіршими, а за багатьма позиціями навіть кращими, ніж в інших регіонах, і загалом відповідали ситуації в республіці [5].

Важливим напрямком діяльності В. Чорновола була робота, спрямована на консолідацію діяльності рад західного регіону, в яких більшість здобули представники національно-демократичних сил, щодо політичної та економічної співпраці. Така координація була зумовлена тиском з боку центральних органів влади, контрольованих правлячою Комуністичною партією. Тому, щоб вистояти у боротьбі з тоталітарним режимом, у лютому 1991 р. на спільному засіданні Івано-Франківської, Львівської й Тернопільської обласних рад було утворено Галицьку асамблею. Крім установчих документів, депутати ухвалили угоду про основні принципи співробітництва між обласними радами трьох областей. У документі місцеві органи державної влади задекларували необхідність співпраці з політичних та соціально-економічних питань, про безпосередні господарські та інші зв'язки. Передбачалося спільне розроблення і здійснення заходів за-

хисту інтересів та ефективного розвитку спільних підприємств, виробництва, узгодження інвестиційної, природоохоронної, регіональної політики, розширення співробітництва в комерційній, маркетинговій і посередницькій діяльності [13]. Утворення Галицької асамблеї надало імпульсу інтенсифікації економічної співпраці між радами західноукраїнського регіону.

Під час роботи у Верховній Раді України першого демократичного скликання В. Чорновіл як депутат парламенту ініціював різноманітні законодавчі проекти, значну частину з яких апробували у Львівській області. Серед них механізми приватизації промислових об'єктів, які було взято за основу Закону України про приватизацію і конкретні рекомендації Кабінету Міністрів України щодо проведення приватизації великих підприємств. Постанови облради про реформування сільського господарства, житла, пенсійної системи тощо були використані при розробці відповідних аспектів національного законодавства.

Свою передвиборчу програму на перших президентських виборах у 1991 р. В. Чорновіл також підготував на основі проведених соціально-економічних та політичних реформ у Львівській області. В ній наголошувалося, що головним завданням новообраного Президента є об'єднання країни навколо ідеї побудови Української незалежної держави та громадянського суспільства. Досягти цього планувалося шляхом еволюції на основі комплексних соціально-економічних і суспільно-політичних реформ, з урахуванням прав та інтересів кожного громадянина України.

Відкидаючи спроби сліпого копіювання соціально-політичних структур країн західної демократії, В. Чорновіл проголошував ідею власного шляху з урахуванням українського досвіду, традицій виробничої, побутової, духовної культури, ідеалів, підтвердженого історією укладу життя. Враховуючи досвід постсоціалістичних країн Європи, політик виступав за негайні, рішучі й водночас виважені дії з реформування політичних і соціально-економічних відносин. З огляду на досвід проведення реформ у Львівській області, його перші заходи на посаді Президента мали мати економічний характер і були покликані сприяти розвитку ринкової економіки, стимулюванню зростання виробництва, вивільненню народної ініціативи тощо. Цьому мали слугувати роздержавлення та приватизація підприємств, створення різних форм господарювання на селі, зменшення податків, введення національної грошової одиниці, реорганізація фінансової системи, створення національної митної і прикордонної служб для захисту споживчого ринку України [14].

Проголошуючи здійснення цих першочергових заходів, В. Чорновіл заявляв, що найрадикальніший спосіб реалізації реформ у постсоціалістичних країнах, зокрема польської «шокової терапії», без державного контролю над сферою економічного життя і без забезпечення необхідного захисту населення є неприйнятним для застосування в Україні [11].

Власну парламентську діяльність та роботу фракції Народного руху після відновлення державної незалежності України В. Чорновіл спрямовував на досягнення економічного розвитку в поєднанні з національним відродженням краї-

ни [8]. Політик закликав лідерів усіх депутатських фракцій та груп відмовитися від розгляду заполітизованих питань, що можуть дестабілізувати роботу парламенту. Першочерговим завданням Верховної Ради, на його думку, були: запровадження ринкових механізмів, зупинення економічної кризи та зубожіння населення, боротьба з корупцією й організованою злочинністю, розв'язання проблеми Чорноморського флоту та Криму [3].

В. Чорновола і фракцію НРУ часто критикували за недостатню увагу до економічних та соціальних питань під час парламентської діяльності. Політик із цим не погоджувався. «Якщо б запропоновані рухівською фракцією, – зазначав він, – законопроекти були втілені в життя, наша держава просунулася б далеко вперед» [10].

Неодноразово В. Чорновіл наголошував на потребі здійснення реформ в аграрному секторі, звинувачував уряд у свідомому знищенні фермерських господарств, звертав увагу на необхідності фінансової реформи, вдосконалення податкового законодавства для зменшення фіскального тиску на виробника та створення сприятливого інвестиційного клімату [9]. Він брав активну участь у ухваленні Закону про бюджет, пропонував змінити принципи формування і перерозподілу бюджету на користь місцевих органів влади, збільшити видатки на медицину, освіту, науку, культуру, національну оборону, молодіжні програми, соціальний захист населення. Політик критикував уряди за те, що запропоновані ними бюджети були антисоціальними, виступав за підвищення пенсій, за перегляд безпідставних пільг тощо. Підтримуючи ідею обмеження депутатської недоторканості, він пропонував зменшити пільги депутатам, запровадити податки на багатство, скоротити видатки на законодавчу й виконавчу гілки влади [16].

Отже, В. Чорновіл не лише вагомо вплинув на процеси відродження української державності, а й чимало спричинився до розгортання економічних реформ на Львівщині, впровадження їхніх механізмів у законодавче поле України. Близько 80% рішень Львівської облради стосувалися економіки, зокрема, було підготовлено низку соціально-економічних концепцій, які стали основою нового ринкового законодавства. Разом із тим слід відзначити, що словна реалізувати заплановані економічні реформи не вдалося. Це значною мірою було спричинено незалежними від В. Чорновола і Львівської облради причинами: протидією центральних органів влади і загальним станом економічних процесів в країні.

Derevinskyi V. Economic aspects of activity of V. Chornovil in the 1990s. The paper considers activity of V. Chornovil as chairman of the Lviv Regional Council and the Ukrainian parliament in 1990–1999 years. Analyzed his ideas and measures are directed at developing economic foundations of local self-government and national independence.

Key words: V. Chornovil, economy, deputy, area, advice, reforms.

Деревинский В. Экономические аспекты деятельности В. Чорновила в 1990-х годах. Исследована деятельность В. Чорновила на должности главы Львовского областного совета и в украинском парламенте в 1990–1999 гг. Проанализированы его идеи и мероприятия, направленные на развитие экономических основ местного самоуправления и национальной государственности.

Ключевые слова: В. Чорновил, економіка, депутат, область, совет, реформи.

Література

1. Kolaboracji nie będzie [rozmawia z W. Czornowilem] / M. Riabczuk // Cogzienny Obserwator. – 1992. – 4 Maj.
2. Архів В. Чорновола. – Передвиборча листівка кандидата в народні депутати УРСР по Шевченківському в/о № 264 В. Чорновола.
3. Виступ В. Чорновола на першій сесії Верховної Ради 18 травня 1994 р. // Рада. – 1994. – 2 черв.
4. Відозва першої сесії демократичного скликання Львівської обласної Ради до народу // Вільна Україна. – 1990. – 12 квіт.
5. Галичина виходить з облоги // Ратуша. – 1991. – 13–24 берез.
6. Давимука С. Львівський період державотворчої діяльності В. Чорновола 1990–1992 років / С. Давимука // Чорноволівські читання / уклад. М. Влащук. – К. : МАУП, 2003. – 80 с.
7. Державний архів Львівської області. – Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 920. – Арк. 14–20.
8. За соціальний прогрес і національне відродження // Новини Закарпаття. – 1998. – 15 верес.
9. Команди новаторів не буде. Ситуація не зміниться [Інтерв'ю з В. Чорноволом] / В. Королюк // Голос України. – 1998. – 9 квіт.
10. Манчуленко Г. Чи врятує нашу економіку податкова революція? / Г. Манчуленко // Нова буковинська газета. – 1997. – 10 січ.
11. Петрошук В. У вільній Україні – вільні люди / В. Петрошук // Колос. – 1991. – 22 жовт.
12. Резитченко В. Консолідація демократичних сил / В. Резитченко, Г. Кугель, В. Стороженко // Джержинець. – 1990. – 1 серп.
13. Угода «Про основні принципи співробітництва між обласними радами народних депутатів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей» // За вільну Україну. – 1991. – 21 лют.
14. Україна: шлях до свободи. Основні принципи кандидата на пост Президента України В'ячеслава Чорновола // Вечірній Київ. – 1991. – 25 листоп.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2393. – Арк. 101–112.
16. Чорновіл В. Щоб державний бюджет краще прислужився державі і людям / В. Чорновіл // Час-Time. – 1995. – 4 квіт.